

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№12

2025
dekabr

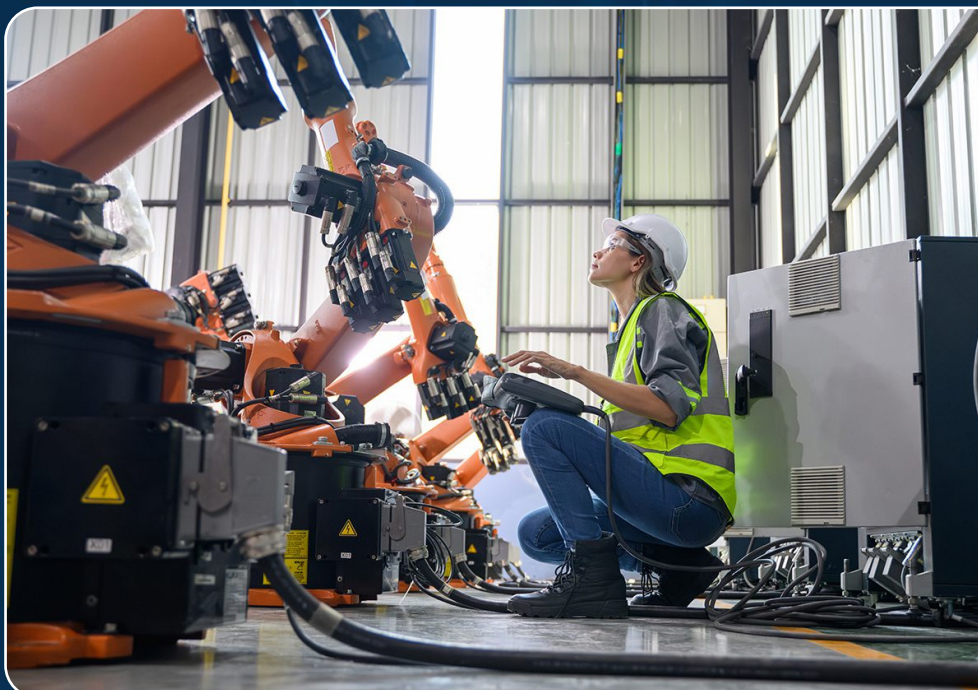

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[™]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX
COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 566 sahifa.
2025-yil, dekabr

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

RASMIY RIVOJLANISH YORDAMI (OFFICIAL DEVELOPMENT ASSISTANCE, ODA) ORQALI O'ZBEKISTONDA DAVLAT MOLIYASINI BOSHQARISH (PUBLIC FINANCIAL MANAGEMENT, PFM) TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	24
<i>Pulatov Dilshod Haqberdiyevich, Ulug'ova Maftunabonu To'liqinovna</i>	
INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN LEADING WHEAT-PRODUCING COUNTRIES.....	28
<i>Turayeva Gulizahro</i>	
BLOKCHEYN TIZIMLARI UCHUN XESH FUNKSIYALARNI TANLASH MEZONLARI VA SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI TAHLILI	32
<i>Abduraximov Baxtiyor, Allanov Orif, Turdibekov Baxtiyor</i>	
RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI ASOSIDA KICHIK KORXONALARDA ISHLAB CHIQARISHNI SAMARALI TASHKIL ETISH MODELLARI: NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA	39
<i>Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li</i>	
ISSIQLIK AKKUMULYATORINING RAZRYADLANISH JARAYONIDA SUYUQLIK QATLAMLARIDA HARORAT TAQSIMLANISHINING BIR O'LCHOVLI MODEL	43
<i>B.A. Hikmatov, M.S. Mirzayev</i>	
ISLOM MOLIYASI TAMOIYILLARI ASOSIDA YASHIL LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISH IMKONIYATLARI.....	49
<i>Safarova Nasiba Gulmurod qizi</i>	
ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СИСТЕМ В ОБУЧЕНИИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ИНФОРМАЦИОННЫМ ТЕХНОЛОГИЯМ.....	54
<i>Даниярова Улбосын Куатбаевна</i>	
YANGI TURDAGI IKKI QATLAMLI TRIKOTAJ TO'QIMALARI KO'RSATKICHLARINI KOMPLEKS BAHOLASH	58
<i>Ergasheva Rashida Abdug'aniyevna</i>	
HALQALI YIGIRISH MASHINASIDA BURAM UCHBURCHAGINING IP UZILISHIGA BOG'LIQLIGINI TADQIQI.....	62
<i>Soliyev Azizbek Kamoldinovich</i>	
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ТУРИЗМА 2030: СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ ДЛЯ УЗБЕКИСТАНА	69
<i>Голышева Елена Вячеславовна</i>	
STRATEGIK JARAYONNING MODELLARI	76
<i>Musayeva Dilnoza Dilshatovna</i>	
МАТЕМАТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ ОЦЕНКИ СТОИМОСТИ КВАРТИР В МНОГОЭТАЖНЫХ ДОМАХ.....	81
<i>Уринов Адхамжон Акбарович</i>	
MATERIALLARNI MURAKKAB YASSI TRAEKTORIYALAR BO'YICHA DEFORMASIYALANTIRISHDA PLASTIK DEFORMASIYALANISH JARAYONLARI	88
<i>A.Xakimov, X.Xakimov</i>	
TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN LOYIHALARNI ISLOM MOLIYA INSTRUMENTLARI ORQALI MOLIYALASHTIRISH YO'LLARI.....	95
<i>Xaitov Shaxzod Sharipboyevich</i>	
SANOAT KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH CHORA-TADBIRLARINING KETMA KETLIGI	102
<i>Xusanova Maloxat Mengnorovna</i>	
TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA LOGISTIKA XARAJATLARI TAHLILI	107
<i>Saidova Kamola Xoshimovna</i>	

OZIQ-OVQAT SANOATINI IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA EKOLOGIK MUAMMOLAR VA ULARNI YECHISHNING METODOLOGIK YONDASHUVLARI	111
Tleuv Niyetulla Raxmanovich	
YUQORI MUSTAHKAM KOMPOZIT ARMATURALARDAN FOYDALANILGAN TEMIRBETON KONSTRUKSIYALARNING YUK KO'TARUVCHANLIGI VA UZOQ MUDDATLI DEFORMATSIYALARINI BAHOLASH	114
Mamajanova Odina Alisher qizi	
KORXONALARDA DAROMADLILIK KO'RSATKICHLARINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI	119
Farog'at Xo'jabekova, Eshankulova Nafisa Komiljon qizi	
TEMIR YO'L INFRATUZILMASIDA YASHIL IQTISODIYOT TAMOYILLARINI QO'LLASH: CSR, ESG VA PRI ASOSIDA BARQAROR RIVOJLANISH STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISH	124
Abduraxmanova Muqaddas Toxtasinovna	
THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN OPTIMIZING MARKETING AND EDUCATIONAL PROCESSES IN HIGHER EDUCATION	128
Sadikov Shoxrux Shuhratovich	
BANK FAOLIYATIDA "YASHIL" MOLIYAVIY VOSITALARDAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	133
Abduraxmonov Alimardon Sodiq o'g'li	
TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN LOYIHALARNI ISLOM MOLIYA INSTRUMENTLARI ORQALI MOLIYALASHTIRISH YO'LLARI	139
Xaitov Shaxzod Sharipboyevich	
BOSHQARUV PSIXOLOGIYASIGA DOIR MUAMMOLARNI BARTARAF ETISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI	145
Aripov Oybek Abdullayevich	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA INNOVATSIYALARNI JORIY ETISHNING IQTISODIY SAMARALARI	150
Karimov Nodirbek	
УТИЛИЗАЦИЯ ПОБОЧНЫХ ПРОДУКТОВ ПЕРЕРАБОТКИ ХЛОПКА ДЛЯ СИНТЕЗА АНТИКОРРОЗИОННЫХ КОМПОЗИЦИОННЫХ ПОКРЫТИЙ.....	155
Ситмуратов Тулкинбек Сабирбаевич, Баходиров Худайберган Баходир угли	
SANOAT KORXONALARIDA MOLIYAVIY BARQARORLIKNI TA'MINLASHNING METODOLOGIK ASOSLARI.....	163
Ergashev Muhibbek Aslam o'g'li	
O'ZBEKISTON TO'QIMACHILIK SANOATIDA XORIJIY INVESTITSİYALAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	168
Nazarova A.N.	
АВТОМАТИЗИРОВАННАЯ СИСТЕМА РАСЧЁТА ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ СОТРУДНИКОВ ОРГАНИЗАЦИИ	172
Шухратов Мамуржон Шухрат угли	
BLOCKCHIAN, IOT (INTERNET OF THINGS) NING IQTISODIY SOHALARDA QO'LLANISHI	178
Avazov Ergash Xidirberdiyevich	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSİYALARNI MOLIYAVIY BOSHQARISHNING JORIY HOLATI VA EKONOMETRIK TAHLILLAR ASOSIDA KELGUSI YILLAR PROGNOZI.....	182
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	
QISHLOQ XO'JALIGI KLASSTERLARI MOLIYAVIY HOLATINING NAZARIY JIHATLARI	190
Dildora Yuldasheva	
TURIZM SOHASIDA TRANSPORT XIZMATLARINING HOLATI	194
Xalimov Shaxboz Xalimovich	
MAHALLA BUDJETI VA SOLIQLARNING YIG'ILUVCHANLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	200
Abdullayev Zafarbek Safibullayevich	

BUDJET TASHKILOTLARIDA QURILISH-TA'MIRLASH XARAJATLARI HISOBINING USLUBIY JIHATLARI.....	206
Azizova Zilola Lochinovna	
KOSHI – BUNYAKOVSKIY – SHVARS INTEGRAL TENGSIZLIGI VA UNING IQTISODIYOTDAGI ROLI.....	212
Saipnazarov Shaylovbek Aktamovich	
ИНТЕГРАЦИЯ ПРИНЦИПОВ ЦИРКУЛЯРНОЙ ЭКОНОМИКИ В АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННЫЙ СЕКТОР УЗБЕКИСТАНА: ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ, ПЕРЕРАБОТКА БИОМАССЫ И СТРАТЕГИИ СОКРАЩЕНИЯ ПОСТУБОРОЧНЫХ ПОТЕРЬ	219
Эгамбердиев Хумоюн Хамрокулович	
HOVUZ BALIQCHILIGI XO'JALIKLARIDA REJALASHTIRISHNING MUDDATLARI VA BOSQICHLARI	227
Dosmuratova Shaxista Kengashovna, Menglikulov Bakhtiyor Yusupovich	
O'ZBEKISTON SHAROITIDA KICHIK BIZNESNI QO'LLAB-QUVVATLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	233
Ergashev Jamshid Jamoliddinovich	
KON-METALLURGIYA KORXONALARINING KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMIDA KPINING O'RNI VA AHAMIYATI.....	237
Ergashov Botirjon Ergashovich	
SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	245
Ahmadjanov Ilyosbek	
ACCELERATING SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT IN RURAL AREAS THROUGH DIGITAL TECHNOLOGIES: A COMPREHENSIVE ANALYSIS	250
O.Q. Xudayberdiyeva, Z.B. Negmatullayeva	
ISSIQXONALARDAN FOYDALANISHNING OZIY-OVQAT XAVFSIZLIGIGA TA'SIRI BO'YICHA MUAMMONI ASOSLASH VA UNING MILLIY MANFAATLARGA ALOQADORLIGINI ANIQLASH.....	256
Otavullaev Sukhrob Sa'dullo o'g'li	
NAMANGAN VILOYATIDA DON MAHSULOTLARI NARXLARINI SHAKLLANTIRISHDA BOZOR TAJRIBASI	260
Bahriddinov Jahongirbek Ravshanjon o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOTGA O'TISHNING JAHON TAJRIBASI: MUAMMO VA ISTIQBOL	264
Mamadaliyev Akmaljon	
ПОВЫШЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЗНАЧИМОСТИ НАЛОГОВ В НОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ.....	269
Зайналов Джахонгир Расулович	
FARG'ONA VODIYSIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING HUDUDIIY XUSUSIYATLARI	274
Murodxiyeva Feruza Majidovna	
TOG' VA TOG'OLDI HUDUDLARIDA IQLIM O'ZGARISHI SHAROITIDA QISHLOQ XO'JALIGI BARQARORLIGINI TA'MINLASH STRATEGIYALARI.....	280
Abduliyeva Gulshan Maxmudovna	
LABOR MIGRATION IN UZBEKISTAN: SOCIO-ECONOMIC TRENDS AND DEVELOPMENT PROSPECTS	285
Razakova Barno Sayfiyeva	
U-NET BASED POLYP SEGMENTATION ON KVASIR-SEG DATASET: PERFORMANCE EVALUATION AND COMPARISON WITH STATE-OF-THE-ART METHODS	289
Mukhriddin Arabboev, Shohruh Begmatov, Sukhrob Bobojanov	

IQTISODIYOT TARMOQLARI VA SOHALARI RIVOJLANISHIDA SUN'IIY INTELLEKTDAN FOYDALANISH MASALALARI	300
<i>Davletov Islambek Xalikovich, Normirzayev Ulmasjon Muzaffarjon o'g'li</i>	
IQTISODIYOTDA SAMARALI RAQOBAT MUHITINI SHAKLLANTIRISH SHART-SHAROITLARI VA OMILLARI	304
<i>Karimova Iroda Abdusattarovna</i>	
"MENING MAKTABIM" LOYIHASINI OMMALASHTIRISH BO'YICHA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI	311
<i>Dilshod Pulatov, Xamidaxon Akbarova, Dildora Mirzayeva</i>	
ISSUES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE EDUCATION MARKET	320
<i>Inomiddin Imomov</i>	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДА ОЦЕНКИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ С УЧЕТОМ СТЕПЕНИ НОВИЗНЫ И ЭФФЕКТОВ	324
<i>Алиева Эльнара Аметовна</i>	
ИНТЕГРАЦИЯ ЦИФРОВЫХ БИЗНЕС-МОДЕЛЕЙ В СИСТЕМУ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ ПРЕДПРИЯТИЙ В УЗБЕКИСТАНА	331
<i>Назарова Гулчехра Нурмуханбетовна</i>	
ECONOMIC GROWTH: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECT	336
<i>Bustonov Mansurjon Mardonakulovich</i>	
AGROKLASTERDAGI XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLAR O'RTASIDAGI O'ZARO ALOQALAR MEKANIZMINING BUGUNGI HOLATI	342
<i>Xaydarov Sardor Komil o'g'li</i>	
SIMSIZ ALOQA TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA TEMIR YO'L STANSIYALARIDA POYEZDLAR HARAKATINI TASHKIL ETISH	350
<i>Joniqulov Egamberdi Shavkat o'g'li</i>	
GENDER SIYOSATI VA DEMOGRAFIK O'SISHNING INSON KAPITALIGA TA'SIRI	357
<i>Ruzmetova Gulira'no Atabekovna</i>	
СОСТОЯНИЕ ВИТАМИННО-МИНЕРАЛЬНОГО ОБМЕНА (ВИТАМИН D, КАЛЬЦИЙ, МАГНИЙ, ФОСФОР) У ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА С ОСТРОЙ ПНЕВМОНИЕЙ НА ФОНЕ ВЕГЕТАТИВНЫХ ДИСФУНКЦИЙ	364
<i>Абдурахмонов Жасур Нематович, Шарипова Олия Аскаровна, Бахронов Шерзод Самиевич</i>	
YASHIL IQTISODIYOTNING MOHIYATI VA TARKIBIY TUZILISHI	373
<i>Kalandarova Elnura Muzaffar qizi</i>	
ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ АО ХУДУДГАЗТАЪМИНОТ	377
<i>Хусанов Дурбек Нишанович</i>	
ТЕМИР YO'L TRANSPORTIDA NAZORAT GABARIT QURILMALARINING ZAMONAVIY HOLATI, TAHLILI VA HARAKAT TAKRIBI GABARITLARINI ANIQLASH USULINI TAKOMILLASHTIRISH	384
<i>Xidirov Erkin Irgashovich</i>	
QISHLOQ XO'JALIGIDA SUV RESURSLARIDAN FOYDALANISH VA SAMARALI TAQSIMLASHDA RIVOJLANGAN XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBALARI	391
<i>Amanbaev Amanali Ortazbaevich</i>	
GLOBAL DARAJADA FAOLIYAT YURITADIGAN BRONLASH TIZIMLARINING ILG'OR XORIY TAJRIBALARI	396
<i>Ismatillaeva Sitara Sayfidin qizi</i>	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGI ASOSIDA INFRATUZILMA LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISHNING NORMATIV-HUQUQIY ASOSLARI	403
<i>Akmal Shodiyev</i>	
QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQUVCHI KORXONALARDA LIZING MUNOSABATLARI HISOBİ	408
<i>Inamov Abdusalom Muhamadovich, Inomov Sardor Abdusalomovich, Inomov Hasanboy Abdusalom o'g'li</i>	

O'TKIR BRONXOLIT BILAN KASALLANGAN BOLALARDA KATAMNEZNING EKOLOGIK OMILLAR TA'SIRIDA UZIGA XOS KECHISHI.....	412
Azimova Kamola Talatovna	
THEORETICAL ASPECTS OF STUDYING CONCEPTS RELATED TO YOUTH TOURISM	416
Norboyev Allayor Ismoilovich, Mansurova Zebuniso Abdurashidovna	
THE ESSENTIAL STRATEGIES WAYS OF SERICULTURE INDUSTRY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN.....	420
Khojimatov Ravshanbek Rasuljonovich	
BLENDED LEARNING PLATFORMASI KANSEPSIYASI, ARXITEKTURASI VA FUNKSIONAL TUZILMASI.....	425
Qobulova Madina Tuxbatillo qizi, Mirzaaxmedov Muxammadbobur Karimberdiyevich	
ASALARICHILIKNI RIVOJLANTIRISHNING AHOLI DAROMADLARI VA FAROVONLIGIGA TA'SIRI: IQTISODIY TAHLIL VA EKONOMETRIK BAHOLASH	430
Kuanishbay Berdimuratov	
MARKETING EKOTIZIMINI SHAKLLANTIRISHGA OID XORIJIY YONDASHUVLAR TAHLILI	434
Sobirov Azizbek Avazbekovich	
УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ ОРГАНИЗАЦИИ	443
Бабахонов Бабуржон Шухрат угли	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIGA SOLIQ IMTIYOZLARINI QO'LLASH MASALALARI.....	449
Ibroximov Muxammadjon Abdullajanovich	
QISHLOQ XO'JALIGIDA LOGISTIKA BOSHQARUVINING RAQAMLI MODEL VA UNING SAMARADORLIGI	453
Olimova Bahora Shuxratovna	
СУЩНОСТЬ И ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ПРЕДПРИЯТИЯ.....	463
Муминходжаева Дилноза Рамизовна	
ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ РИСКАМИ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И АНАЛИТИЧЕСКИХ ПЛАТФОРМ	468
Дурманов Акмал Шаймарданович	
УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМ СОЦИАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ: ВЫЗОВЫ И НАПРАВЛЕНИЯ РЕФОРМ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ И ЗДРАВООХРАНЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА.....	477
Холмуратов Джахонгир Салимбек угли	
O'ZBEKISTONDA XORIJIY INVESTITSIALARNI JALB ETISHDA TIJORAT BANKLARINING ROLI.....	483
Yuldashev Erkin Xusanovich	
MINTAQAVIY INVESTITSIYA-INNOVASION JARAYONLARGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR	489
Xamrayev Quvvat Iskandarovich	
AGROKLAFTERLARDA ICHKI SOTISH JARAYONIDA TRANSFERT BAHOLARNI BELGILASH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH	495
Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
INTERNATIONAL EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF MICE TOURISM AND ITS ADAPTATION TO THE CONDITIONS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN.....	501
Ilkhomova Gulnoza Zayniddin kizi	
MUHANDISLIK KONSTRUKSIYALARIDA MURAKKAB SIRT LARNI CHIZMA GEOMETRIYA YORDAMIDA TAHLIL QILISH.....	507
Qutbtiddinov Hikmatillo Qudratillo o'g'li	
TADBIRKORLIKNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI VA ULARNING IQTISODIY RIVOJLANISHGA TA'SIRI	512
Umarova Munira Muxitdinovna	

JINDA ARRALI SILINDR TISHLARIDAN TOLANI AJRATISH JARAYONINI HAVO OQIMI ASOSIDA OPTIMALLASHTIRUVCHI ENERGIYA TEJAMKOR QURILMANI MODELLASHTIRISH.....	516
Mirzakarimov Mirsharofiddin Mirzaabdurahimovich	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI TOMONIDAN ISHLAB CHIQARILGAN MAHSULOTLARNI XORIJGA EKSPORT QILISH MEXANIZMLARI	524
Matkarimov Anvar Tajimatovich	
MUHANDISLIK KONSTRUKSIYALARIDA MURAKKAB SIRTLARNI CHIZMA GEOMETRIYA YORDAMIDA TAHLIL QILISH	528
Qutbtiddinov Hikmatillo Qudratillo o'g'li	
SOLIQ TO'LOVCHILAR FAOLIYATINI SOLIQ NAZORATINI AMALGA OSHIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	533
Ismailov Bobir Salomovich	
QISHLOQ XO'JALIK KORXONALARIDA KAPITAL QO'YILMALAR XUSUSIYATLARI VA ULAR AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH	540
Baxriyev Muxiddin Sheraliyevich	
QISHLOQ XO'JALIK KORXONALARIDA ASOSIY VOSITALAR VA ULAR BUXGALTERIYA HISOBINING XUSUSIYATLARI.....	545
Fayzullayev Murodjon Nematulayevich	
O'ZBEKISTONDA KLASTER IQTISODIYOTI: INVESTITSİYALAR, EKSPORT VA SANOAT ISHLAB CHIQARISHINING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI (2022-2024-YILLAR KESIMIDA).....	550
O'rinboyev Ulug'bek Otabekovich, Jabbarov Majidbek Erzodovich, Ruzmetova Gulira'no Atabekovna	
GLOBAL YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI SAMARADORLIGINI BAHOLASHDA EKOLOGIK, IJTIMOY-IQTISODIY OMILLARNING TAHLILI	556
M.M.Muminova	

GLOBAL YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI SAMARADORLIGINI BAHOLASHDA EKOLOGIK, IJTIMOYIY-IQTISODIY OMILLARNING TAHLILI

M.M.Muminova

SamISI mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Jahon banki ta'rifiga ko'ra, globallashuv dunyo miqyosida iqtisodiyotlar va jamiyatlarning tobora kuchayib borayotgan integratsiyasini anglatadi. Ushbu jarayon iqtisodiy faoliyatning milliy chegaralardan tashqariga chiqib, global miqyosdagi iqtisodiy kuchlar va bozorlarning shakllanishi bilan tavsiflanadi. Globallashuv savdo, investitsiyalar, texnologiyalar va inson resurslarining xalqaro oqimlari orqali jahon iqtisodiyotida kechayotgan dinamik o'zgarishlarni belgilab beradi. Mazkur maqolada global yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasining samaradorligini baholash masalalari yoritilib, ekologik hamda ijtimoiy-iqtisodiy omillarning ushbu jarayonga ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: globallashuv, yashil iqtisodiyot, xizmat ko'rsatish sohasi, ijtimoiy-iqtisodiy omillar, samaradorlik, ekologiya, yashil innovatsiyalar, uglerod, infratuzilma, transport, emissiya, ekologik yuklama.

Abstract. According to the World Bank, globalization refers to the increasing integration of economies and societies worldwide. This process is characterized by the expansion of economic activities beyond national borders and the formation of global economic forces and markets. Globalization manifests itself through international flows of trade, investment, technology, and human resources, shaping dynamic changes in the global economy. This article examines the assessment of efficiency in the service sector within the framework of the global green economy, with particular attention to the analysis of environmental and socio-economic factors influencing its development.

Keywords: globalization, green economy, service sector, socio-economic factors, efficiency, ecology, green innovations, carbon, infrastructure, transport, emissions, environmental burden.

Аннотация. Согласно определению Всемирного банка, глобализация представляет собой процесс усиливающейся интеграции экономик и обществ в мировом масштабе. Данный процесс характеризуется расширением экономической деятельности за пределы национальных границ и формированием глобальных экономических сил и рынков. Глобализация проявляется через международные потоки торговли, инвестиций, технологий и человеческих ресурсов, определяющих динамику развития мировой экономики. В статье рассматриваются вопросы оценки эффективности сферы услуг в условиях глобальной зелёной экономики, а также анализируется влияние экологических и социально-экономических факторов на её развитие.

Ключевые слова: глобализация, зелёная экономика, сфера услуг, социально-экономические факторы, эффективность, экология, зелёные инновации, углерод, инфраструктура, транспорт, эмиссия, экологическая нагрузка.

KIRISH

Bugungi kunda xizmat ko'rsatish sohasi jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri bo'lib, u nafaqat mamlakatlarning yalpi ichki mahsulotiga (YAIM) salmoqli hissa qo'shadi, balki aholi bandligini ta'minlash, ijtimoiy muammolarga yechim topish va umumiy farovonlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida xizmat ko'rsatish sohasi global iqtisodiyotning muhim va ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Chunki zamonaviy xizmat ko'rsatish sohasi nafaqat daromad keltiruvchi tarmoq, balki tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik muhitni muhofaza qilish hamda atmosferadagi uglerod gazlari miqdorini kamaytirish tamoyillariga asoslangan holda rivojlanishi talab etiladi.

Mamlakatimizda ham zamonaviy global tendensiyalarni inobatga olgan holda, xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda yashil iqtisodiyot sharoitida ekologik tamoyillarga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston

o'zining boy tabiiy va ijtimoiy resurslariga tayangan holda xizmat ko'rsatish sohasining jadal rivojlanishini ta'minlashga intilmoqda. Bu jarayonda xizmat ko'rsatish infratuzilmasini modernizatsiya qilish, ekologik me'yorlarga mos xizmat ko'rsatish tizimlarini joriy etish hamda iste'molchilar uchun qulay va xavfsiz muhit yaratishga katta hajmdagi investitsiyalar yo'naltirilmoqda.

Xususan, Prezidentimiz tashabbusi bilan mazkur sohani rivojlantirishga qaratilgan bosqichma-bosqich kompleks chora-tadbirlar, jumladan qarorlar, farmonlar va davlat dasturlari qabul qilinmoqda. So'nggi yillarda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish, iste'molchilar uchun yetarli shart-sharoitlar yaratish hamda xizmat ko'rsatish infratuzilmasini shakllantirish bo'yicha belgilangan chora-tadbirlar huquqiy hujjatlar bilan mustahkamlanib, xizmat ko'rsatishni rivojlantirishning yaxlit konsepsiyasi ishlab chiqildi. Natijada xizmat ko'rsatish sohasi milliy iqtisodiyotning strategik sektori maqomiga ega bo'ldi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Yangi iqtisodiy modellar nafaqat ilmiy tadqiqotlarda, balki ko'plab davlatlar hamda xususiy biznes subyektlarining amaliy faoliyatida ham ustuvor yo'nalish sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu munosabat bilan, Yevropa Ittifoqi 2030-2050-yillarga mo'ljallangan yashil iqtisodiyot, aylanma iqtisodiyot va bioiqtisodiyotni rivojlantirish dasturlarini qabul qilgan. Parij iqlim kelishuvi esa barcha davlatlarni past uglerodli iqtisodiyotga o'tishga undab, iqlim o'zgarishiga qarshi kurash va yashil iqtisodiyot sharoitida barqaror rivojlanishda xalqaro sa'y-harakatlarning muhimligini ta'kidlaydi [1].

Yashil iqtisodiyotga o'tish va xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish jarayonida globallashuv omilining ta'siri alohida ahamiyat kasb etadi. Globallashuv iqtisodiy, madaniy va siyosiy aloqalarni mustahkamlab, xizmat ko'rsatish sohasi hamda boshqa tarmoqlarning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu jarayon xalqaro miqyosdagi aloqalarni kuchaytirib, xizmat ko'rsatish sohasida yangi imkoniyatlar yaratadi, madaniy almashinuvni qo'llab-quvvatlaydi hamda iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi. XX asr oxiri va XXI asr boshlarida globallashuv jahon iqtisodiyotining asosiy xususiyatlaridan biriga aylandi. Texnologiyalar, aloqa vositalari, ilm-fan, transport va sanoat sohasidagi yutuqlar natijasida global integratsiya jarayonlari sezilarli darajada tezlashdi va chuqurlashdi.

"Globallashuv" tushunchasi dastlab 1990-yillarda sotsiologik tadqiqotlarda qo'llanila boshlangan bo'lib, 1992-yilda britaniyalik sotsiolog Roland Robertson tomonidan ilmiy muomalaga keng joriy etilgan. U "global-lokallashuv" (glocalization) konsepsiyasini ilgari surib, global jarayonlarning mahalliy sharoitlarga moslashuvi hamda ularning tovar va xizmatlar orqali ifodalanishini izohlaydi. Shuningdek, bu jarayon mahalliy sharoitlarga xos axborot va tajribaning global tizimga uzatilishini ham anglatadi. R. Robertsonning 1992-yilda nashr etilgan "Globallashuv: ijtimoiy nazariya va global madaniyat" (Globalization: Social Theory and Global Culture) asarida globallashuvning madaniy, iqtisodiy va siyosiy ta'sirlari chuqur tahlil qilinib, ushbu jarayonning global miqyosda qanday shakllanib borayotgani yoritib berilgan [2].

Jahon banki ta'rifiga ko'ra, "globallashuv dunyo bo'ylab iqtisodiyotlar va jamiyatlarning tobora kuchayib borayotgan integratsiyasini anglatadi" [3]. Bu tushuncha iqtisodiy faoliyatning milliy chegaralardan tashqariga kengayishi va global darajadagi iqtisodiy kuchlarning shakllanishini ifodalaydi. Globallashuv savdo, investitsiyalar, texnologiyalar va inson resurslarining xalqaro oqimlari orqali jahon iqtisodiyotidagi dinamik jarayonlarni tavsiflaydi. Xalqaro savdo va texnologiyalar oqimi iqtisodiy o'sishning muhim omillari bo'lib, ular rivojlanayotgan mamlakatlarning global qiymat zanjirlariga integratsiyalashuviga xizmat qiladi.

Jozef Stiglitsning "Globallashuv va uning noroziliklari" (Globalization and Its Discontents) asarida globallashuv jarayonining murakkab jihatlarini chuqur tahlil qilinadi. Muallif ta'kidlashicha, globallashuv sharoitida rivojlanayotgan mamlakatlar ko'pincha yashil iqtisodiyot asosida barqaror iqtisodiy samaradorlikka erishishda qiyinchiliklarga duch keladi. Buning asosiy sabablari sifatida ushbu mamlakatlar iqtisodiyotining tashqi qarzlarga bog'liqligi hamda xalqaro bozorlar kon'yunkturasiga yuqori darajada qaramligi ko'rsatiladi. Xalqaro moliyaviy inqirozlar va tashqi qarz majburiyatlari natijasida bu davlatlarning iqtisodiy o'sishi sezilarli darajada salbiy ta'sirga uchraydi [4].

Entoni Giddens esa globallashuvni zamonaviylikning muhim tarkibiy jihatlaridan biri sifatida baholaydi. Uning fikricha, "globallashuv zamonaviy jamiyatning turli sohasida yuz berayotgan o'zgarishlar va ularning o'zaro bog'liqligi natijasida shakllanadi". Ushbu jarayon global miqyosdagi ijtimoiy aloqalarni mustahkamlaydi va jamiyatning turli tarmoqlarida transformatsion jarayonlarni jadallashtiradi [5].

Bizning fikrimizcha, texnologik yutuqlar aholining harakatchanligini oshirishi hamda bo'sh vaqt hajmining ko'payishi orqali xizmat ko'rsatish sohasi bilan shug'ullanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar ushbu sohaning marketing qamrovini kengaytirib, yangi xizmat yo'nalishlarining shakllanishi, innovatsion xizmat turlarining rivojlanishi hamda xizmat ko'rsatishga bo'lgan talabning oshishiga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mavzu doirasida muammolarni chuqur tahlil qilish, ilmiy asoslangan xulosa va tavsiyalarni ishlab chiqish maqsadida induksiya va deduksiya, qiyosiy tahlil qilish, xorijiy va O'zbekistonda olib borilgan ilmiy tadqiqotlarni o'rganish va tahlil qilish orqali olingan ma'lumotlar asosida monografik tahlil usulidan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Xizmat ko'rsatish sohasida sodir bo'layotgan o'zgarishlar uning mamlakat iqtisodiyotiga qo'shayotgan hissasini aniqlash hamda samaradorligini baholash zarurligini ko'rsatadi. Yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy jihatlarini kompleks tahlil qilish orqali amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarning samaradorligini baholash hamda kelgusida rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish imkoniyati yuzaga keladi. Shu maqsadda, mazkur tadqiqotda yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasining samaradorligini baholash va aniqlash uchun maxsus baholash tizimi ishlab chiqildi.

Ushbu baholash tizimida yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasiga ta'sir etuvchi asosiy omillar tahlil qilinib, ularning iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy ko'rsatkichlari hisobga olindi. Har bir komponent bo'yicha olingan baholar integratsiyalashgan holda jamlanib, yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasining umumiy samaradorlik darajasi aniqlanadi.

Yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish samaradorligini baholash iqtisodiy o'sish, investitsiyalarni jalb qilish, infratuzilmani rivojlantirish hamda resurslardan samarali foydalanish kabi omillar bilan uzviy bog'liqdir. Xizmat ko'rsatish sektorining yashil iqtisodiyotga moslashuvi asosan iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy jihatlar orqali o'lchanadi.

Birinchidan, iqtisodiy samaradorlik xizmat ko'rsatish sohasining yalpi ichki mahsulotga (YAIM) qo'shayotgan hissasi, xizmatlar hajmi va daromadlari, sektor investitsiyalari miqdori, shuningdek, transport, mehmonxona va boshqa xizmat ko'rsatish tarmoqlarining rivojlanish sur'atlari orqali baholanadi. Xizmat ko'rsatish sohasining mamlakat iqtisodiyotiga bevosita va bilvosita ta'siri aniqlanib, u yashil iqtisodiyot strategiyalari bilan uyg'unlashtiriladi.

Ikkinchidan, ekologik samaradorlik tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilar hajmini qisqartirish, energiya samaradorligini oshirish hamda xizmat ko'rsatish faoliyatining atrof-muhitga bo'lgan salbiy ta'sirini minimallashtirish orqali baholanadi. Ekologik xizmatlar (eko-xizmatlar)ni joriy etish, ekologik innovatsiyalar va yashil texnologiyalardan foydalanish yashil iqtisodiyot sharoitida barqaror rivojlanishga erishishning muhim omillari hisoblanadi.

Uchinchidan, ijtimoiy samaradorlik xizmat ko'rsatish sohasining mahalliy aholi turmush darajasiga ta'siri, bandlik imkoniyatlarini kengaytirish, ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish hamda madaniy merosni asrashga qo'shayotgan hissasi orqali baholanadi. Yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasi mahalliy aholi manfaatlariga xizmat qilishi, ularning iqtisodiy va ijtimoiy barqarorligini mustahkamlashi zarur. Shu bilan birga, xizmat ko'rsatish sohasi mahalliy biznesni qo'llab-quvvatlash, aholini ish bilan ta'minlash va milliy madaniyatni targ'ib qilishda muhim rol o'ynashi lozim.

Ilmiy tadqiqotlarda yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish samaradorligini baholashda kompleks yondashuv muhim ahamiyat kasb etishi ta'kidlanadi. Xususan, T. Misko tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda xizmat ko'rsatish samaradorligini baholash uch bosqichda amalga oshirilishi lozimligi qayd etilgan: ijtimoiy-iqtisodiy, tabiiy-geografik va ekologik baholash bosqichlari.

Ijtimoiy-iqtisodiy bosqich xizmat ko'rsatish sohasining mahalliy jamoalar hayotiga, mehnat bozoriga va tadbirkorlik rivojiga ta'sirini o'rganishni qamrab oladi. Tabiiy-geografik bosqich xizmat ko'rsatish resurslarining holatini tahlil qilish, hududiy tabiiy imkoniyatlardan foydalanish darajasini aniqlash va ularning ekspluatatsiya chegaralarini belgilashga qaratilgan. Ekologik bosqich esa xizmat ko'rsatish faoliyatining atrof-muhitga ta'siri, chiqindilarni kamaytirish bo'yicha strategiyalar hamda ekologik muvozanatni ta'minlash choralari baholashni o'z ichiga oladi.

Xizmat ko'rsatish sohasining iqtisodiy ta'sirini baholashda turli mezonlar qo'llaniladi. Ushbu mezonlar xizmat ko'rsatishning iqtisodiy o'sishga qo'shayotgan hissasini aniqlash imkonini beradi. Jumladan, yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasining YAIMdagi ulushi asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Mazkur ko'rsatkich xizmat ko'rsatish sektorining mamlakat iqtisodiyotidagi ahamiyatini aniqlashga xizmat qiladi. Xizmat ko'rsatish sohasi tomonidan yaratilgan umumiy daromadning YAIMdagi ulushi iqtisodiy rivojlanish jarayonida ushbu sektorning qanchalik muhim ekanligini aks ettiradi.

Quyida xizmat ko'rsatish sohasining YAIMga qo'shayotgan ulushini aniqlash imkonini beruvchi formula keltiriladi.

$$XD_u = \left(\frac{XN_d}{YAIM} \right) \times 100 \quad (1)$$

bu yerda:

XD_u – xizmat ko'rsatish daromadlari ulushi (%), ya'ni xizmat ko'rsatish sohasi YAIMning qanchalik katta qismini tashkil etayotganini ko'rsatadi;

XN_d – xizmat ko'rsatish faoliyati natijasida olingan umumiy daromad (mln USD), ya'ni iste'molchi lik xizmatlari, mehmonxonalar, transport, gastronomiya va boshqa xizmatlar faoliyatlardan olingan daromadlar yig'indisi;

$YAIM$ – mamlakatning yalpi ichki mahsuloti (mln USD), ya'ni iqtisodiyotda ishlab chiqarilgan barcha mahsulot va xizmatlarning umumiy qiymati.

Mazkur formula xizmat ko'rsatish sektorining mamlakat iqtisodiyotidagi ahamiyatini baholash imkonini beradi. Xizmat ko'rsatish sohasining yalpi ichki mahsulotga (YAIM) qo'shayotgan hissassi iqtisodiy siyosatni shakllantirish, shuningdek xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish bo'yicha strategik yo'nalishlarni belgilashda muhim ko'rsatkich hisoblanadi. Ushbu indikator orqali xizmat ko'rsatish sektorining umumiy iqtisodiy faollikka ta'siri aniqlanadi hamda uning milliy iqtisodiyotdagi o'rnini va roli baholanadi.

Yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasiga yo'naltirilayotgan investitsiyalar darajasi ham sektor samaradorligini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. Xizmat ko'rsatish sohasini yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlantirishda moliyaviy xarajatlarning samaradorligini aniqlash uchun mos metodologik yondashuvlardan foydalanish talab etiladi. Xususan, xizmat ko'rsatish infratuzilmasiga yo'naltirilgan investitsiyalarning iqtisodiy qaytimini baholash maqsadida investitsiya samaradorligini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar tizimidan foydalanish mumkin.

Shu nuqtai nazardan, yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasiga kiritilgan investitsiyalarning iqtisodiy natijadorligini aniqlash uchun quyidagi formuladan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

$$XIt = \frac{XN_d}{XI} \times 12 \quad (2)$$

bu yerda :

XIt – yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishdan tushadigan daromadlarning investitsiyaga nisbati;

XN_d – xizmat ko'rsatish faoliyati natijasida olingan umumiy daromad;

XI – xizmat ko'rsatish infratuzilmasiga yo'naltirilgan umumiy investitsiyalar;

12 – yildagi oylar soni.

Mazkur model yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasiga yo'naltirilgan investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini baholashda, shuningdek davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanayotgan dasturlarni moliyaviy jihatdan tahlil qilishda qo'llaniladi. Ushbu yondashuv xizmat ko'rsatish sohasida amalga oshirilayotgan sarmoyalarning natijadorligini aniqlash, ularning iqtisodiy o'sishga qo'shayotgan hissasini baholash hamda investitsiya siyosatini takomillashtirish uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Xizmat ko'rsatish sohasi nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki atrof-muhit holatiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, xizmat ko'rsatish sohasining yashil iqtisodiyot sharoitida barqaror rivojlanishini ta'minlashda ekologik omillarni baholash alohida ahamiyatga ega. Ekologik samaradorlik xizmat ko'rsatish faoliyati natijasida hosil bo'ladigan uglerod chiqindilari, energiya iste'moli hajmi, chiqindilar miqdori hamda suv resurslaridan foydalanish darajasi kabi muhim ko'rsatkichlar asosida aniqlanadi. Ushbu ko'rsatkichlar xizmat ko'rsatish sohasining atrof-muhitga bo'lgan yuklamasini baholash va ekologik barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan choralarni ishlab chiqishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Quyida xizmat ko'rsatish sohasining ekologik ta'sirini baholashda qo'llaniladigan asosiy ekologik ko'rsatkichlar va ularni hisoblash formulalari keltiriladi.

Yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasida ish bilan bandlik darajasi ham sektor samaradorligini baholashda muhim ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkich xizmat ko'rsatish sektorining mehnat bozoriga ta'sir darajasini aniqlash imkonini beradi. Xizmat ko'rsatish sohasida band bo'lgan aholi sonining umumiy band aholiga nisbati mazkur sektorning iqtisodiyotdagi o'rnini va ahamiyatini aks ettiradi.

Ish bilan bandlik darajasi xizmat ko'rsatish sohasining iqtisodiy o'sishga qo'shayotgan hissassi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi va aholi turmush darajasini oshirishdagi rolini baholashda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Quyidagi formula orqali xizmat ko'rsatish sohasida ish bilan bandlik darajasini aniqlash mumkin.

$$XIB = \left(\frac{XIS}{UB} \right) \times 100 \quad (3)$$

bu yerda:

XIB – xizmat ko'rsatish sohasida band bo'lgan aholining umumiy bandlikdagi ulushi (%), ya'ni xizmat ko'rsatish sohasi mamlakatning umumiy ish bilan band aholisi ichida qanday o'ringa egaligini ko'rsatadi;

XIS – xizmat ko'rsatish sohasida band bo'lgan ishchilar soni, ya'ni transport, ovqatlanish, tibbiy, ijtimoiy va boshqa xizmat ko'rsatish xizmatlari bilan bog'liq faoliyatlarda ishlayotgan odamlar soni;

UB – mamlakatda umumiy band aholisi, ya'ni barcha ish bilan ta'minlangan fuqarolar soni.

Ushbu formula xizmat ko'rsatish sohasining mehnat bozoridagi ahamiyatini baholash imkonini beradi hamda uni boshqa iqtisodiy tarmoqlar bilan solishtirishda qo'llaniladi. Xizmat ko'rsatish sohasining ish bilan bandlikka ta'siri mamlakat iqtisodiy siyosatini shakllantirish, shuningdek xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi.

Uglerod izi (CO_2 emissiyasi) darajasi. Uglerod izi xizmat ko'rsatish sektorining yashil iqtisodiyot sharoitidagi ekologik barqarorlikka ta'sirini baholashda muhim ko'rsatkich hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkich xizmat ko'rsatish faoliyati natijasida atmosferaga chiqarilgan umumiy CO_2 emissiyasining iste'molchilar soniga nisbati asosida aniqlanadi. Uglerod izi xizmatlar ko'rsatish jarayonida atrof-muhitga tushayotgan ekologik yuklamani baholash, energiya va resurslardan foydalanish samaradorligini aniqlash hamda emissiyalarni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Quyidagi formula orqali xizmat ko'rsatish sohasida uglerod izini hisoblash mumkin:

$$U_I = \frac{X_{\text{CO}_2}}{X_S} \quad (4)$$

bu yerda:

U_I – uglerod izi ($\text{kg CO}_2/\text{turist}$), ya'ni har bir iste'molchi uchun atmosferaga chiqarilgan o'rtacha CO_2 miqdori;

X_{CO_2} – xizmat ko'rsatish faoliyati natijasida hosil bo'lgan umumiy CO_2 emissiyasi (tonna);

X_S – xizmatlar ko'rsatishdan foydalanganlar soni, ya'ni ma'lum bir davr mobaynida xizmat ko'rsatish sohasidagi iste'molchilar soni.

Ushbu formula xizmat ko'rsatishning yashil iqtisodiyot sharoitida ekologik ta'sirini baholash, xizmat ko'rsatish infratuzilmasining atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish va ekologik toza xizmat ko'rsatish strategiyalarini ishlab chiqish uchun qo'llaniladi.

Yuqorida qayd etilgan X_{CO_2} – xizmat ko'rsatish faoliyati natijasida hosil bo'lgan umumiy CO_2 emissiyasi o'zining hisoblash formulasiga ega bo'lib, turli xizmatlar faoliyatlar natijasida ajralib chiqadigan karbonat angidrid (CO_2) miqdorini o'z ichiga oladi. Bu transport, turar joy, ovqatlanish, maishiy, ijtimoiy kabi omillarga bog'liq. X_{CO_2} - quyidagi umumiy formulalar yordamida hisoblanadi:

1. Transport emissiyasi.

Transport xizmat ko'rsatish dagi eng katta CO_2 chiqaruvchi sektor hisoblanadi. Uning hisoblash usuli:

$$T_{\text{CO}_2}^{\text{transport}} = \sum (D_i \times E_i \times P_i) \quad (5)$$

bu yerda:

$T_{\text{CO}_2}^{\text{transport}}$ – transport orqali hosil bo'lgan umumiy CO_2 emissiyasi (kg yoki tonna CO_2);

D_i – transport turi bo'yicha bosib o'tilgan masofa (km);

E_i – transport turi uchun o'rtacha emissiya koeffitsiyenti ($\text{kg CO}_2/\text{km}$);

P_i – transport turi bilan sayohat qilgan yo'lovchilar soni.

2. Xizmat ko'rsatuvchi joylashtirish vositalari (mehmonxona) emissiyasi.

Xizmat ko'rsatuvchi turar joylarda ishlatiladigan energiya miqdori asosida CO_2 emissiyasini hisoblash uchun quyidagi formula qo'llaniladi:

$$T_{\text{CO}_2}^{\text{ev}} = N \times E \quad (6)$$

bu yerda :

$T_{\text{CO}_2}^{\text{ev}}$ – joylashtirish vositalari (mehmonxona) tomonidan chiqarilgan umumiy CO_2 emissiyasi (kg yoki tonna CO_2);

N – iste'molchilarning umumiy tunash kechalari soni;

E – har bir tunash kechasi uchun o'rtacha CO₂ emissiyasi (kg CO₂/tunash).

3. Ovqatlanish xizmatlari emissiyasi.

Ovqatlanish xizmatlari taklifi natijasida iste'mol qiladigan oziq-ovqat mahsulotlari orqali ham CO₂ emissiyasi hosil bo'ladi. Oziq-ovqat ishlab chiqarish, transport, saqlash va tayyorlash jarayonida turli miqdorda issiqxona gazlari chiqariladi.

$$OX_{CO_2} e^f = Nm \times Em \quad (7)$$

bu yerda:

$OX_{CO_2} e^f$ – ovqatlanish jarayoni orqali hosil bo'lgan umumiy CO₂ emissiyasi (kg yoki tonna CO₂);

Nm – istemolchilar tomonidan iste'mol qilingan umumiy ovqatlar soni;

Em – har bir ovqat uchun o'rtacha CO₂ emissiyasi (kg CO₂/ovqat).

Umumiy hisoblash (yakuniy formula).

Xizmat ko'rsatish faoliyatining umumiy CO₂ emissiyasini hisoblash uchun barcha asosiy manbalarni jamlash kerak (tahlil qilinayotgan obyektga qarab, qo'shimcha omillarni ham kiritish mumkin).

$$X_{CO_2} = \sum X_{CO_2} e^{transport} \times X_{CO_2} e^{ju} \times X_{CO_2} e^f \quad (8)$$

Xizmat ko'rsatish faoliyati natijasida hosil bo'ladigan umumiy CO₂ emissiyasini aniqlash uchun transport, turar joy, ovqatlanish hamda boshqa xizmat turlari bo'yicha yuzaga keladigan emissiyalar yig'indisi hisobga olinadi. Mazkur ko'rsatkichlarni aniqlashda hukumat statistika organlari, xalqaro tashkilotlar (Jahon banki, BMT, IEA), shuningdek ekologik tadqiqotlar va monitoring natijalaridan foydalanish mumkin. Ushbu yondashuv xizmat ko'rsatish sektorining atrof-muhitga umumiy ekologik ta'sirini aniqlash hamda emissiyalarni kamaytirishga qaratilgan strategik qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Energiya iste'moli darajasi. Xizmat ko'rsatish sohasi energiya resurslarining muhim iste'molchilaridan biri hisoblanadi. Energiya iste'moli samaradorligi (EIS) xizmat ko'rsatish sektorida bir nafar iste'molchiga to'g'ri keladigan o'rtacha energiya iste'moli hajmini aniqlash imkonini beradi. Ushbu ko'rsatkich energiya resurslaridan foydalanish darajasini baholash, energiya tejankor texnologiyalarni joriy etish samaradorligini aniqlash hamda yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Quyidagi formula orqali xizmat ko'rsatish sektorida energiya iste'moli darajasini hisoblash mumkin:

$$EI = \frac{T_{ei}}{UE_{iq}} \quad (9)$$

bu yerda:

EI – har bir iste'molchi uchun o'rtacha energiya iste'moli (kWh/turist);

T_{ei} – xizmat ko'rsatish sektorida iste'mol qilingan umumiy energiya miqdori (kWh);

UE_{iq} – xizmatlardan foydalanuvchilar soni, ya'ni ma'lum bir davr mobaynida xizmat ko'rsatish hududiga tashrif buyurgan iste'molchilar soni.

Xizmat ko'rsatish sohasi nafaqat iqtisodiy va ekologik jihatdan, balki jamiyat hayotiga ko'rsatadigan ta'siri nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, xizmat ko'rsatishning yashil iqtisodiyot sharoitida barqaror rivojlanishini ta'minlashda ijtimoiy omillarni baholash alohida ahamiyatga ega. Ijtimoiy samaradorlik xizmat ko'rsatish sohasining mahalliy aholi turmush darajasiga ta'siri, ish bilan bandlik ko'rsatkichlari, mahalliy infratuzilmaning rivojlanishi hamda madaniy merosni asrash va targ'ib etishga qo'shayotgan hissasi orqali aniqlanadi.

Yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasi samaradorligini baholash maqsadli (me'yoriy) ko'rsatkichlarni amaldagi natijalar bilan solishtirish asosida amalga oshiriladi. Bunda mutlaq, nisbiy, qiymat, natural hamda sintetik (integrallashgan) ko'rsatkichlardan foydalanish mumkin. Ushbu ko'rsatkichlar guruhi xizmat ko'rsatish infratuzilmasining rivojlanish darajasi, xizmatlar faoliyatining atrof-muhitga ta'siri, energiya samaradorligi, chiqindilarni boshqarish tizimi, mahalliy aholi ishtiroki, ish bilan bandlik darajasi hamda xizmat ko'rsatish sektorining iqtisodiyotga qo'shayotgan hissasi kabi asosiy jihatlarni tavsiflaydi.

Yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning mahalliy aholi farovonligiga ta'sir darajasi. Mazkur ko'rsatkich xizmat ko'rsatish sohasi rivojlanishi natijasida mahalliy aholining daromadlaridagi o'zgarishlarni baholashda qo'llaniladi. U iqtisodiy tahlil jarayonlarida hamda xizmat ko'rsatishning yashil iqtisodiyot sharoitidagi ijtimoiy samaradorligini aniqlash metodikalarida muhim indikator hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkich quyidagi formula orqali hisoblanadi:

$$XT = \frac{Md}{XRm} \times 100 \quad (10)$$

bu yerda:

XT – xizmat ko'rsatish sohasining mahalliy aholi daromadiga ta'siri (%);

Md – xizmat ko'rsatish sohasi tufayli mahalliy aholining daromadidagi o'sish (so'm yoki AQSh dollari);

XRm – xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishidan oldin mahalliy aholi daromadi.

Yuqoridagi formulalardan foydalanib, statistik ma'lumotlar asosida yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish samaradorligini aniqlaymiz.

1-jadval. Yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish samaradorligi

Ko'rsatkichlar	Qiymat
Yalpi ichki mahsulot hajmi	114,9 mlrd (USD)
Xizmat ko'rsatish faoliyati natijasida olingan umumiy daromad	40,5 milliard (USD)
Xizmat ko'rsatish infratuzilmasiga yo'naltirilgan umumiy investitsiyalar hajmi	8,1 milliard (USD)
Xizmat ko'rsatish sohasida band bo'lgan aholi	891,1 ming kishi
Umumiy band aholi	19 million kishi
CO ₂ emissiyasi	500 ming tonna

Xizmat ko'rsatish ning yalpi ichki mahsulotdagi (YAIM) ulushi: xizmat ko'rsatish daromadi = 40,5 milliard AQSh dollari/ YAIM = 114,9 milliard AQSh $\times 100\% \approx 35,2\%$; Xizmat ko'rsatish sohasidagi bandlik darajasi: xizmat ko'rsatish da band aholi = 891,1 ming kishi/umumiy band aholi=19 million kishi $\times 100\% \approx 46,6\%$; Xizmat ko'rsatish infratuzilmasiga investitsiyalar ulushi: xizmat ko'rsatish investitsiyalari = 8,11 milliard AQSh dollari / YAIM = 114,9 milliard AQSh dollari $\times 100\% \approx 7,84\%$; Xizmat ko'rsatish ning CO₂ emissiyasidagi ulushi: xizmat ko'rsatish CO₂ emissiyasi = 150 ming tonna/umumiy CO₂ emissiyasi = 500 ming tonna $\times 100\% = 30\%$; Uglerod izi (CO₂ emissiyasi): umumiy CO₂ chiqindisi = 500 000 tonna/ Xizmatlar band aholi soni = 891,1 million =0.056 tonna=56 kg;

Yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish samaradorligini baholash uchun iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillarni o'z ichiga olgan kompleks metodologiyadan foydalanildi. Ushbu baholash jarayonida xizmat ko'rsatishning milliy iqtisodiyotga ta'siri, jamiyatga foydasi hamda ekologik yuklamasi hisobga olindi. Barcha ko'rsatkichlarni yagona tizimga keltirish va xizmat ko'rsatish samaradorligini umumlashtirilgan indeks asosida ifodalash uchun vaznlangan indekslash, normallashtirish va umumiy indeks chiqarish usullari qo'llandi.

Birinchi navbatda, xizmat ko'rsatish ning iqtisodiy ta'siri yalpi ichki mahsulot (YAIM) ulushi, sohadagi investitsiyalar hajmi hamda xizmat ko'rsatish sektorida band bo'lgan aholining umumiy bandlikdagi hissasi orqali baholandi. Ushbu omillar xizmat ko'rsatish ning iqtisodiy rivojlanishiga qo'shayotgan hissasini ko'rsatadi va ularning ahamiyati o'zaro farq qiladi. Masalan, YAIM ulushi xizmat ko'rsatish ning umumiy iqtisodiyotga qo'shayotgan hissasini aks ettirsa, investitsiyalar hajmi sohaning infratuzilma rivojiga ta'sirini tavsiflaydi. Bandlik darajasi esa xizmat ko'rsatish ning mehnat bozoriga ta'sirini aniqlashda muhim rol o'ynaydi.

Ijtimoiy ta'sir bo'yicha baholashda mahalliy aholi ishtirokingin darajasi hisobga olindi. Bu xizmat ko'rsatish sohasi mahalliy jamoaga qanday ta'sir ko'rsatayotgani va uning yashil iqtisodiyot sharoitida rivojlanishiga qanday hissa qo'shayotganini aniqlash uchun muhim omildir. Mahalliy aholining xizmatlar tadbirlardagi ulushi xizmat ko'rsatish ning hududiy rivojlanishdagi o'rnini ham aks ettiradi.

Ekologik ta'sir ko'rsatkichlari sifatida xizmat ko'rsatish natijasida hosil bo'lgan umumiy CO₂ emissiyasi va har bir xizmatlar tashrifga to'g'ri keladigan uglerod chiqindisi miqdori hisobga olindi. Ushbu ko'rsatkichlar xizmat ko'rsatish ning atrof-muhitga bo'lgan ta'sirini baholashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ayniqsa, CO₂ emissiyasining umumiy chiqindilardagi ulushi va har bir turist tashrifidan hosil bo'ladigan chiqindilar ekologik yashil iqtisodiyot sharoitida lik mezonlari bilan bevosita bog'liqdir.

Barcha ushbu ko'rsatkichlar har xil birliklarda ifodalanganligi sababli ularni yagona tizimga keltirish zarurati yuzaga keladi. Shu maqsadda har bir ko'rsatkichning nisbiy ahamiyati (vazni) aniqlanib, normallashtirish usuli orqali umumiy tizimga moslashtirildi. Normallashtirish jarayonida barcha ko'rsatkichlar 0 dan 100 gacha bo'lgan oraliqqa o'tkazildi, bu esa ularning bir-biri bilan solishtirish imkonini yaratdi. Misol tariqasida, YAIM

ulushi maksimal 5% deb olinib, turli mamlakatlardagi YAIM ta'siriga mos ravishda qayta hisoblandi. Shu kabi, bandlikning maksimal darajasi 10% deb olinib, u ham normallashtirildi. Ekologik yuklamani hisoblashda CO₂ emissiyasining eng yuqori chegarasi aniqlanib, har bir mamlakat bo'yicha solishtirma baholash amalga oshirildi.

Shundan so'ng, barcha normallashtirilgan ko'rsatkichlar vaznlangan indekslash usuli orqali yagona ko'rsatkichga keltirildi. Har bir indikatorning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik yashil iqtisodiyot sharoitida likka ta'sirini inobatga olgan holda, ular ustuvorlik darajasiga qarab baholandi. YAIM ulushi va bandlik iqtisodiy ta'sirni aks ettirganligi sababli ularga mos ravishda 25% va 20% vazn ajratildi. Ekologik yuklama esa xizmat ko'rsatish ning uzoq muddatli rivojlanishiga ta'siri yuqori bo'lgani sababli unga 20% vazn berildi. Shu bilan birga, investitsiyalar 15%, mahalliy aholi ishtiroki 10% va har bir tashrifga to'g'ri keladigan CO₂ emissiyasi 10% vazn bilan baholandi.

Natijada, yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish samaradorligi indeksi quyidagi formula asosida aniqlandi:

$$\sum_{i=1}^n i = (Wi \times Xi) \quad (11)$$

bu yerda :

Wi – har bir indikatorning vazni;

Xi – normallashtirilgan qiymat;

n – indikatorlar soni.

Hisob-kitoblar natijalariga ko'ra, yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish samaradorligi indeksi 29,12 ni tashkil etdi. Mazkur natija yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanish darajasi hozirgi bosqichda o'rtacha past ekanligini ko'rsatadi. Xususan, xizmat ko'rsatishning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 35,4%, investitsiyalar hajmining esa 7,84% darajasida bo'lishi ushbu sektorning iqtisodiyotga ta'siri yetarli darajada yuqori emasligidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, ekologik yuklamaning 30% ga teng ekani xizmat ko'rsatish sohasi atrof-muhitga sezilarli ta'sir ko'rsatayotganini ko'rsatadi va ekologik jihatdan barqaror rivojlanish masalalariga alohida e'tibor qaratish zarurligini anglatadi. Biroq xizmat ko'rsatish sohasida bandlik darajasi 46,3% ni tashkil etib, bu sektorning ijtimoiy jihatdan nisbatan samarali rivojlanayotganini va aholi bandligini ta'minlashda muhim rol o'ynayotganini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mamlakatimizda yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish samaradorligini to'liq va kompleks baholash uchun hozirgi kunda yetarli statistik ma'lumotlar bazasi shakllanmagan. Mavjud ko'rsatkichlar asosida hisob-kitoblar amalga oshirilgan bo'lsa-da, kelgusida xizmat ko'rsatish sohasining real iqtisodiy ta'siri, uning ekotizimga bo'lgan uzoq muddatli ta'siri hamda yashil iqtisodiyot mezonlariga muvofiqlik darajasini aniqlash uchun yanada keng qamrovli statistik ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish tizimini takomillashtirish zarur.

Mazkur tadqiqot natijalari yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishga qaratilgan strategik qarorlar qabul qilishda, sohaviy siyosatni shakllantirishda hamda barqaror iqtisodiy rivojlanish yo'nalishlarini belgilashda ilmiy-uslubiy asos bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib, mazkur maqola natijalari asosida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasi samaradorligini oshirish uchun bir qator strategik yo'nalishlarni takomillashtirish zarurligi aniqlandi. Birinchidan, xizmat ko'rsatish sohasining milliy iqtisodiyotga ta'sirini kuchaytirish maqsadida investitsiya faolligini rag'batlantirish va ushbu sohaning yalpi ichki mahsulotdagi ulushini oshirish lozim. Ikkinchidan, ekologik yuklamani kamaytirish uchun uglerod emissiyasini qisqartirishga qaratilgan kompleks va uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqish zarur. Uchinchidan, mahalliy aholining xizmat ko'rsatish jarayonlaridagi ishtirokini kengaytirish, hududiy rivojlanishda xizmat ko'rsatish sohasining rolini kuchaytirish va hududlar kesimida differensial yondashuvlarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Yuqorida qayd etilgan muammolarni bartaraf etish hamda belgilangan maqsadlarga erishish uchun xizmat ko'rsatish sohasini samarali va tizimli tartibga solish zarur. Bunda, avvalo, hududlarda amalga oshiriladigan xizmat ko'rsatish faoliyatini kompleks va izchil rejalashtirish, uni aniq maqsadli ko'rsatkichlarga erishishga yo'naltirilgan holda boshqarish maqsadga muvofiqdir. Yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish salohiyatiga ega hududlarni rivojlantirish jarayonida ushbu hududlarda xizmatlar majmuasining shakllanishi, xizmatlar ko'rsatuvchi aholi punktlarining vujudga kelishi va infratuzilmaning mos ravishda rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Shu bilan birga, hududlarni rivojlantirish dasturlari har bir davlatning milliy va mintaqaviy strategik hujjatlari bilan uzviy uyg'unlikda amalga oshirilishi talab etiladi.

Davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarining muhim tarkibiy qismi sifatida maqsadli dasturlar va rejalarining ishlab chiqilishi, shuningdek davlat boshqaruvi faoliyatining ustuvor yo'nalishlarini aniq belgilash alohida ahamiyatga ega. Ushbu jarayonda prognozlash dastlabki va muhim bosqich bo'lib, u yashil iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasining istiqbolli rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi. Davlat siyosatida prognozlashning asosiy maqsadi iqtisodiy rivojlanish tendensiyalarini ilmiy asosda tahlil qilish, ijtimoiy takror ishlab chiqarish jarayonlarining istiqbolli yo'nalishlarini belgilash hamda qabul qilinayotgan boshqaruv qarorlarining ehtimoliy ta'sirini baholash orqali real va barqaror natijalarga erishish uchun ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. United Nations. Paris Agreement. Available at: <https://www.un.org/ru/climatechange/paris-agreement>
2. Robertson R. (1992). Globalization: Social Theory and Global Culture. London; Newbury Park, CA: Sage Publications. 211 p. ISBN: 978-0803981874. Available at: <https://archive.org/details/globalizationsoc0000robe>
3. World Bank. (2002). Globalization, Growth, and Poverty: Building an Inclusive World Economy. World Bank Policy Research Report. Available at: <https://www.un.org/ru/youthink/globalization.shtml>
4. Stiglitz J.E. (2003). Globalization and Its Discontents. New York: W. W. Norton & Company. 304 p. ISBN: 978-0393324396. Available at: <https://www.amazon.com/Globalization-Its-Discontents-Norton-Paperback/dp/0393324397>
5. Giddens A. (1990). The Consequences of Modernity. Stanford: Stanford University Press. 188 p. ISBN: 978-0804718912. DOI/Publisher link: <https://www.sup.org/books/cite/?id=2664>

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100